

Antonín Pařízek
protopresbyter pravoslavné církve

VZPOMÍNKY NA VOLYŇ

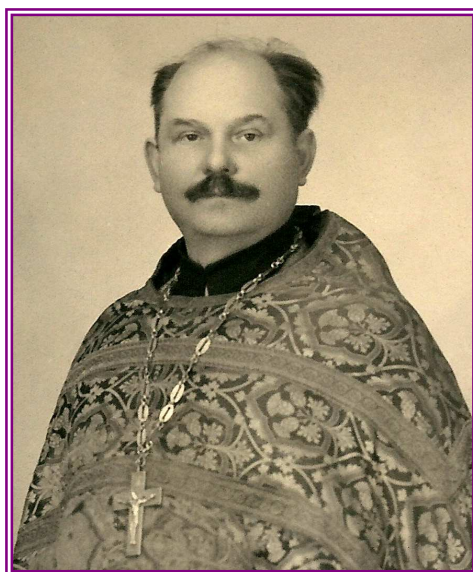
PRAHA 2006

PAŘÍZEK, A.: Vzpomínky na Volyň / K tisku připravili Ing. Ludvík Engel a Ing. Alexandr Drbal, poznámkami opatřil Ing. Alexandr Drbal. – Praha : Sdružení Čechů z Bohemky a jejich přátel, 2006. – 17 s.: 1 obr.

Vydalo: Sdružení Čechů z Bohemky a jejich přátel pro potřeby svých členů

Neprodejné

© Antonín Pařízek, Praha 2006

Antonín Pařízek

*23.8.1892 Teremne, nyní součást m. Luc'k Volyňské oblasti na Ukrajině
†21.3.1981 Kryry, okres Louny, Česká republika

Duchovní pravoslavné církve na Ukrajině a v Československu. Protopresbyter (1945). Absolvent bohoslovského učiliště v Maciově (nyní Lukiv) u Kovel'a (1908) a duchovního semináře v Žytomyru (1918). Působil jako žalmista a diákon v obci Ivnycja u Žytomyra (1913-1919) a jako farář v ukrajinské obci Holjatyn (nyní Kumovyšče) Horochivského okresu Rivnenské oblasti (15.01.1919-1932) a v české obci Teremne (1932-1947). Přednášel také náboženství na farní škole v Ivnyci (1916-1917) a na škole České Matice školské v Lucku (1933-1939). Člen České Matice školské na Volyni. V l. 1928-1938 udržoval styk s pravoslavným arcibiskupem Pražským Gorazdem (*1879, †1942) a založil na Volyni českou pravoslavnou misi (28.9.1929). Nositel sovětských, československých a církevních vyznamenání.

Na sklonku života sepsal protopresbyter Antonín Pařízek vzpomínky, kde popisuje nejen náboženské poměry, ale i život české krajanské komunity na Volyni v průběhu první poloviny 20. st. Tyto budou určitě zajímavé a přínosné nejen pro širší krajanskou veřejnost, ale i pro další výzkum dějin Čechů na ukrajinské Volyni, proto dále nabízíme je čtenářům. Text byl nepatrně zkrácen, upraven a opatřen vysvětlivkami. Úprava se týkala jen nepřesnosti, opakování, zastaralých slov a některých rusizmů. Hranaté závorky znamenají, že v tomto místě byl text zkrácen, nebo, že zde je vloženo chybějící slovo.

Vychází u příležitosti 115. výročí narození a 25. výročí úmrtí Antonína Pařízka

Moje vzpomínky

Narodil jsem se dne 23. srpna 1892 v české vsi Staré Teremno u města Luck na Volyni, [nyní] USSR.¹ Staré Teremno bylo založeno r.1869 na [pozemku] [...] p. Lipinského, který prodal [českým] emigrantům celý svůj pozůstalý majetek i s budovy.² Češi zakoupili u něho půdu, podělili mezi sebou podle toho, kdo kolík dal peněz. Mezi zakladateli Starého Teremna byl také mimo jiné [můj] otec Jan Pařízek, který se přistěhoval od města Turnova z Českého ráje. Narodil se 7. března 1846 v Mladostově, pokřtěn byl ve Vyzkěři u m. Turnova. Nedaleko m. Jičina je hrad Pařez. Jan Žižka tento hrad zbořil a lidé se poté rozešli do jiných sídlišť. Říkali jim lidé od Pařezu, od Pařízku nebo prostě Pařízek. Podle dějepisce – lékaře v roce 1646 nastoupil do kanceláře hradu Kost písař obroční Jan Pařízek z Dobrovic, poddaný Albrechta z Valdštejna, [nebo] sirotek a mládenec potřebný, jak píše hejtman z Kostí hraběti Černínovi. Později se tituluje Jan Pařízek Semtinský a jeho přičinění, nadání a pěkné písmo brzo zajistily mu místo a přízeň u hraběte Černína a zejména hraběnky Sylvie. Roku 1652 byl již na Kostí hejtmanem, tedy nejvyšším úředníkem na hradu a majetku hradu Kost. My jsme asi jeho potomci. Můj otec z mládí byl dobře školený, znal dobře česky a německy a potom i rusky. Proto byl v obci obecním starostou, dokud mu zdraví sloužilo. Byl také pomocníkem v české volosti v Lucku.³ Otec zemřel 14. srpna 1901. Moje matka Marie, z domu Braňková, byla druhou manželkou mého otce. První manželka [mu] zemřela asi v r. 1887, zanechala pět dětí, jedno zemřelo a čtyři ještě žijí. U nás dětí bylo šest, tedy rodina početná. Po smrti otce pozůstalo na nás menší děti jen šest morgů polnosti a několik set rublů dluhů.⁴ Tedy rodina naše byla dosti chudá, jen čtyřicet kop chmele nás vysvobodilo od záhuby, a k tomu pracovitost a moudré hospodaření matky.

Do školy jsem začal chodit brzo, učil jsem se rád. Škola byla blízko, jen přes jedno stavení. Děti bývala plná škola, ale jen českých dětí, [neboť] Ukrajinci měli školu zvlášť. Ale učitel u nás býval vždycky ruský. Ve škole se učilo jen rusky a česky jsme se učili doma. Na hodiny náboženství často přijížděl do školy náš pravoslavný farář Josef Zumr, také Čech, který nám přednášel česky. Jeden náš učitel nás učil zpívat ruské písničky. Rád jsem chodil do toho zpěváckého kroužku, a to budilo ve mně lásku ke zpěvu. Učit se, studovat, to byla moje touha. Ale jak? Nejsou na to peníze. Pomohl farář, napsal žádost na duchovní učiliště v Maciově, okres Kovel, aby mne přijali do školy.⁵ Za pár týdnů přišla odpověď, že můžu přijet do školy a učit se. Dostal jsem stipendium od Synodu ruské pravoslavné církve jako Čech, syn chudých rodičů. Tehdy Synod dbal o to, aby český lid, který přestoupil na pravoslaví r.1888, měl své duchovní vůdce české národnosti. Ale bylo nás moc málo, já a potom ještě jeden. Dostával jsem 100 rublů stipendia ročně. 75 rublů si brala z toho škola za pobyt a 25 rublů mi zůstávalo na oblek a jiné útraty. Byla to krásná škola, dvě velké budovy, velký dvůr – hřiště, kolem voda a 14 desetin ovocné zahrady a louky.⁶ Uprostřed lipové aleje bylo kde žákům se proběhnout a v zimě bruslit na ledě, když voda zamrzla. Ve škole byly čtyři třídy a pátá přípravní, učení tedy trvalo pět let. Byl jsem tam od r. 1903 do r. 1908. S chutí jsem se pustil do učení, býval jsem prvním žákem a přitom jsem vyučoval jiné, slabší žáky. Rád jsem také zpíval ve zboru při bohoslužbách. Učil jsem se také hrát několik let na housle, na balalajku a na kytaru. Učil jsem se vázat knihy, pracoval jsem v knihařství. V té škole skutečně byly všechny výhody a možnosti pro děti.

V r. 1908 jsem byl přijat do duchovního semináře v Žitomiru.⁷ Dostával jsem dále jako Čech stipendium, jenže peníze jsem již nedostával [...], ale celý pobyt, knihy,

oblek, obuv, a hlavně byt a stravování – vše šlo z účtu stipendia. Jezdil jsem do semináře vlakem z m. Luck do m. Žitomiru. Město Žitomir bylo gubernským městem Volyňské gubernie. Bylo to krásné město. Ve městě byly hlavní úřady, působil volyňský arcibiskup a již tehdy jezdily elektrické tramvaje. Bylo zde několik církví, sobor, římsko-katolický kostel, mnoho obchodů a dosti Židů.⁸ Seminář byl blízko soboru, byly to dvě velké budovy jako kasárna. V jedné budově se nacházeli žáci, kteří platili za svůj pobyt ve škole, a v té druhé byli ti, kterým pobyt platil stát, jako já a jiné chudší sirotky apod. V naší budově byly, mimo ložnic, jídelny a knihovny, čtrnáct tříd, církev, kancelář, byt rektora, inspektora a několika dozorců.⁹ Byla to pětipatrová budova a na střeše astronomická observatoř s velkým dalekohledem. Vedle semináře byla nemocnice, vlastní elektrárna, koupelna při budově a velká zahrada, kde také rostly cizokrajné stromy a rostliny. Každý rok nás žáků bývalo několik set, nejméně po čtyřicet ve čtrnácti třídách. Byli tam a učili se nejenom děti duchovenstva Volyňské gubernie, ale i děti světských rodičů. Byli tam žáci z Jugoslávie, Bulharska a Haliče. Bylo vždy několik Čechů, kteří kamarádili mezi sebou, navzájem si pomáhali a hovořili mezi sebou česky. Chodívali jsme také každý den do města a pozorovali, jak z okolních vesnic přijíždějí do města na vozech lidi nakupovat. České vozy byly ihned k poznání. Zepředu seděl tatík s fajfkou, poháněl pěkně vyšnořené koně v chomoutech, zezadu seděla maminka s vystrojenou dcerou. [Obyčejně] zajížděli do dvora českých restaurací. Jen proti soboru byly dvě české restaurace a ve městě [jich bylo] několik a český pivovar.¹⁰

V okolí města bylo několik českých vesnic, nejbližší české obce Krošňa a Okolek.¹¹ Do těchto obcí zajížděl český pravoslavný misionář, tehdy o. protojerej Manuil Němeček, který s úspěchem jezdil po celé Volyni.¹² Mnoho Čechů přestoupilo k pravoslaví. Četl jsem v starších církevních novinách jedno kázání o. Němečka, které měl na jedné velké slavnosti, kde říkal, že Češi na Volyni našli u ruského národa to, co jim neprávem a násilím bylo odňato v Čechách, pravoslavní víru. Když na Sofijivském náměstí v Kyjevě r. 1914 přijímalo vojenskou přísahu prvních tisíc vojáků České Družiny o. Němeček měl tam k nim dojemné kázání.

Učení v semináři mne bavilo, neboť, kromě bible a bohoslovecké vědy, učily jsme se literaturu ruskou i světovou, matematiku, algebru, geometrii, logiku, psychologii, filozofii, jazyky – německý, francouzský, řecký, latinský a starohebrejský, a také astronomii, kterou jsem studoval i samostatně. Koupil jsem si učebnici astronomie francouzského astronoma Flammariona a tu jsem důkladně prostudoval.¹³ Kamarádi ve třídě mi říkali „astronom“. Astronomie mne přivedla k poznání, že anglický učenec Newton měl pravdu, když poznal, jak je stvořen svět, že všechna tělesa na nebi mají svá místa, své poslání, jak vše moudře učiněno jest. Natolik si vážil Boží moudrosti, že dříve smekal, nežli řekl slovo Bůh. Svět sám sebou nepovstal, musel ho někdo stvořit, dát do pořádku a udržovat ve své moci. Často jsem chodil do naší observatoře, kde jsme dalekohledem pozorovali nebe, hvězdy, měsíc a planety. Spravedlivá věda vede k Bohu a ne od Boha. Moudrý člověk nikdy neřekne, že není Bůh. V semináři jsem se učil poctivě. Po dva roky jsem byl prvním žákem ve své třídě a dvakrát třetím. Po ukončení čtvrtého ročníku, jsem byl nucen vystoupit z páté třídy kvůli nemoci a z rodinných důvodů. Speciál bohoslovecké třídy semináře v r. 1913 jsem prozatím vynechal, třebaže učit jsem se nikdy nepřestával. Po celý čas učení v semináři jsem zpíval v archijerejském sboru v souboru v Žitomiru.

V únoru 1913 jsem se oženil.¹⁴ 24. dubna 1913 biskup Vladimír-Volyňský Fadděj jmenoval mne žalmistou církve v městečku Ivnice Žitomirského újezdu, asi 30 verst od

Žitomiru a sto od Kyjeva.¹⁵ S potěšením přijal jsem toto místo, neboť jsem chtěl prakticky poznat duchovní život farnosti a obdržet životní zkušenosti. Městečko Ivnice bylo velké a mělo pár tisíc lidí. Bydleli tam Ukrajinci, Poláci a Židi, ovšem, nejvíc Ukrajinců, našich farníků. Češi tam nebyli, ani místní lidé nevěděli, kdo to jsou Češi. V centru městečka byly obchody a domy, kde bydleli obchodníci – Židi. Od centra městečka táhly se ulice až 2 versty dlouhé.¹⁶ Církev byla v centru, vedle byl [také] katolický kostel, dvě fary – pravoslavná a katolická.¹⁷ Byla tam také církevní a zemská škola.¹⁸ Přes obec protékala řeka, na níž stáli dva mlýny.¹⁹ Za řekou byl statek, měl veliký pozemek orné půdy, palác, velkou zahradu a v ní rybníky plné ryb, zvláště kaprů.²⁰ Ani ne kilometr od nás byl veliký panský les, přes sto verst dlouhý, kde bylo dosti divoké zvíře a v létě plno hub a jahod. To vše bylo vlastnictvím pána Tereščenka, který měl několik takových majetků, několik různých závodů, cukrovarů, lihovarů, svou železniční dráhu z Andrušovky do stanice Brovky vedle Kyjeva.²¹ Dostal jsem dům na bydlení s budovami a se zahradou, pod kterou tekla řeka, církevní půdu a les. Bylo z čeho žít. Konali jsme bohoslužby každou neděli i v sobotu večer, každý svátek. Lidi býval plný chrám, zvláště když jsem zorganizoval církevní sbor, učil zpěvu. To byla radost, když jsem měl v sboru kromě ženských hlasů i mužské, celou řadu jen basistů, mezi nimi dva oktavisté, kteří zpívali jako když varhany hrají. Byly v sboru [také] dva tenory, s kterými bych se nestyděl tehdy vystupovat a zpívat všude, třeba v opeře. Byly to opravdové talenty. Učil jsem je zpívat podle not i krásné věci D. Bortnjanského, P. Čajkovského atd. Nejvíce se všem líbily irmosy na paschu A. Vedeľa, které museli zpěváci několikrát opakovat, jak na svatbách, tak i na hostinách.²² 1. února 1915 byl jsem vysvěcen na diákona ve sboru v Žitomiru biskupem Faddějem. Ve vojsku jsem nebyl, neboť podle tehdejšího [ruského] zákona, kdo byl na církevní službě, nepodléhal vojenské službě. Práce jsem měl dost. Když začala první světová válka raněných stále přibývalo. Oni byli umístováni v panském paláci a v parku v Ivnici. Mne určili vést hospodářství nemocnice, přijímat a vydávat proviant.²³ Tehdy přivezli do naší nemocnice také lehce zraněné české vojáky z České Družiny.²⁴ Když se dozvěděli, že jsme Češi, chodili k nám, a k tomu ještě dva zajatci, rodem z Moravy, co pracovali u katolického kněze. Chodili k nám a tak jsme se bavili společně všichni. Více Čechů jsme tam neviděli. Mimo své služby dva roky v l. 1916-17 jsem pomáhal vyučovat v církevní škole pro nedostatek učitelů. V měsíci srpnu 1914 byl jsem zvolen na schůzi ve volosti opatrovníkem rodin vojínů, co odešli do války, anebo co padli v boji za vlast. Bylo s tím dosti práce. Po každé mobilizaci opuštěných rodin přibývalo, a všechno to šlo ke mne nahlásit se. Na každou rodinu se vyplnil zvláštní tiskopis, aby rodina mohla dostávat podporu od státu, ekonomie a lesního úřadu.²⁵ To trvalo po celou dobu první světové války.

Při této práci nezapomínal jsem na učení. Studoval jsem sám doma dle programu páté a šesté třídy duchovního semináře. Dne 10. až 11. září 1918 udělal jsem zkoušky při semináři v Žitomiru za pátou a šestou třídu. Zkoušky dopadly dobře a zanedlouho jsem obdržel jmenování od 15. ledna 1919 farářem do vsi Holjatyn Dubenského újezdu.²⁶ Stěhování tehdy nebylo lehké, když všude byl rozvrat, hlavně na dráze. Ale lidi byli na nás hodní, dali nám povozy z dvorku v Ivnici až do stanice Berdičev. Bylo to 40 verst. Ale šťastně jsme dojeli až na dráhu a tam se naložili do vlaku. Tak jsme se dostali do města Luck, potom do Teremna k mé matce a potom až do Holjatyna.

Do farnosti Holjatyn patřili tři ukrajinské obce a České Novošulky.²⁷ Jenže v Novošulkách bylo málo pravoslavných rodin, navíc byli katolíci. V blízké obci byl malý kostel, býval tam polský kněz, a oni tam chodili do kostela na bohoslužby. Nikdo je nikdy

nenutil, aby přestoupili k pravoslaví, a tak zůstali katolíky, a nikdo je za to neutiskoval a nepronásledoval. Farnost v Holjatyně byla silně zničena za první světové války. Byly zničený a spálený i církev, i škola, i fara, zůstala jen církev v připsané vesnici Novostavě.²⁸ Na polích zákopy, ostatné dráty. Lidé začínali nanovo hospodařit, byl nedostatek dobytka, nářadí a hlavně osiva. Lidé bydleli ještě v zemljankách, neměli co jíst, řádil tyfus. Kolem ve vsích nebylo farářů, musel jsem jezdit do jiných obcí a konat bohoslužby i tam. A když jsem přivezl domů pár bochníků chleba, co mi dali lidé za mou službu, příběhlo honem několik dětí ze vsi a moje manželka jim ten chleba rozdala, neboť líto bylo hledět na hladové děti. Měli jsme jednu krávu, která dávala hodně mléka, ale manželka ji pro sebe dojila jen jednou denně, a to si ji dojili lidé pro sebe. Byla veliká bída, ale lidi toužili mít faráře, dali nám byt v komoře jednoho hospodáře. Měli jsme děti, tři dcery, poslední se nám narodila tam v té komůrce.²⁹ A práce bylo stále dost, nebylo kdy myslet na nedostatky a bídu.

Tehdy v r. 1919 táhli polští vojáci na Ukrajinu, odbíjet „ojczyznu“ až za Kyjev.³⁰ Na dvoře u našeho hospodáře se zastavila kuchyň a s ní vojenský doktor. Byla to armáda generála Hallera, co se organizovala v Americe a přišla pomáhat Polsku.³¹ Hned jsem se seznámil s tím doktorem. Pocházel sám z Polska od Vilna.³² Jeho otec byl ruský náčelník pošty a matka Polka. Jmenoval se Vozňavoznickij. Vystudoval Katolický seminář ve Vilně a medicínu na univerzitě v Americe. Tam se oženil. Jeho manželka je také doktorka, z domu hraběnka Potocká. Soudně mu odebrali právo časné praxe, [proto] dal se v jiném městě vysvětit na katolického kněze. Byl lékařem v továrně a v jiném městě knězem, kde konal všechnu kněžskou službu. Do armády vstoupil, když se organizovala v Americe, aby vrátil svoje doktorská práva. A když uviděl na dvorku mne, pravoslavného faráře, ihned se se mnou seznámil. Za pár dnů stali jsme [se] dobrými přáteli, zvláště potom, když odešli od nás ku předu, blíž ke Kyjevu. Tam je vzala do parády armáda maršála Buďonného, a nevěděli, kam mají utíkat, na kterou stranu.³³ Ve strachu se přihnal doktor na koni s vojáky na dvůr a rovnou k nám do bytu a nařikal, co zkusil strachu a že nikoho tady nemá, kdyby se s ním něco stalo v poli, neměl by se kam obrátit, jen k nám. Na druhý den odešli dál do vsi Smoljava, blíž k městečku Berestečku.³⁴ Tam polské vojsko stálo asi týden.

U městečka Berestečka jsou Kozácké mohyly, je to místo, kde za Bohdana Chmelnického záporožští kozáci bojovali s Poláky, kde u řeky Pljaševky padlo v boji 33 tisíc z 36 tisíc vojáků. Archimandrit Vitalij, potomek těchto kozáků, chodil po tom poli a po bažinách a nasbíral mnoho kostí, lebek a naskládal toho celou kupu.³⁵ Potom organizoval procesí, chodil s ní po celé Volyni, lidé mu dávali peníze, za než o. Vitalij budoval velký památník padlým kozákům r. 1651.³⁶ Ten památník byl jenom oltář a chrám měl býti [teprve] vystavěn.³⁷ Prozatím byl vyměřen jen plac pro něj.³⁸ Dole ve sklepení byla jen kupa kostí kozáckých, kam chodili se na ně dívat lidi. Hodně mu v tom pomáhal farář z Berestečka o. Jan Nikolskij. Poláci zastihli o. Vitalije na Kozáckých mohylách, zajali ho, přivedli do Smoljavy a uvěznil v hliněném sklepě, který byl přímo na ulici ve vsi. O. Nikolskij ihned mi dal o tom vědět. Já zas ihned jsem jel do Smoljavy rovnou k doktorovi. Vše jsem mu vysvětlil a prosil jsem ho, aby pomohl vysvobodit o. Vitalije. A pomohlo to. Doktor Vozňavoznickij se přimluvil u velitele pluku a ten svolil propustit vězně. Ještě v noci odvezli o. Vitalije do týlu [do vsi Žabče] a tam ho propustili na svobodu. Bylo to v r. 1919 [...]. Jak se odtud dostal do Jugoslávie a potom do Čech do Ladomirové, to já již nevím.³⁹ Z Ladomirové o. Nikolskij dostával dopisy od o. Vitalije a také církevní kalendář, který o. Vitalij tam vydával. Na Kozáckých mohylách konaly se

v létě poutě, scházelo se tam vždy mnoho národa, konaly se bohoslužby, na které jsem jako blahočinný beresteckého okresu také vždycky jezdíval.⁴⁰ Byl tam také starý chrám, přenesený ze vsi Ostrov, v němž se sloužil moleben před bitvou, při kterém byl sám hejtman B. Chmelnický.⁴¹ Blízko toho chrámu stála dřevěná zvonice a na ní visel ohromný zvon, který darovali donští kozáci na památku padlých [záporožských] kozáků.

Byl jsem farářem v Holjatyně od měsíce ledna 1919 do 18.3.1932. Práce tam bylo mnoho. Nejdříve jsme budovali dům, kde by jsme mohli bydlet. Ihned z jara lidi vozili dřevo z lesa a v létě stavěli dům, takže na zimu jsme bydleli již v novém, třeba nedokončeném domě. V Holjatyně v tu dobu postavili kapli, kde jsme konali bohoslužby. Na konci roku jsem se rozstonal na tyfus. Stonala manželka i já, asi šest týdnů jsme leželi. Nebylo lékaře, ani léků. Až když jsme se začali uzdravovat, přivezli nám lidé felčáře z Berestečka.⁴² Teprve tehdy jsme dostali léky a dozvěděli se, že jsme prodělali tyfus. [Tehdy,] v r. 1920, byla válka Poláků s SSSR i u nás ve vsi před řekou Hnilou Lípou, co protékala přes ves, byla bitva.⁴³ Poláci sotva se zachránili tím, že utekli za řeku a shromáždili se u našeho domu. Potom utekli až k Varšavě atd. Dům se mi podařilo dokončit a později i jiné budovy, a tak jsme se přestěhovali na faru, kde bylo více prostoru a ovocná zahrada. Mou zásluhou jsme [...] postavili [také] novou církev na fundamentu, na místě, kde stála a shořela stará církev. Pro materiál jsme jezdili, já s lidmi, až do Halicije, asi patnáct kilometrů.⁴⁴ Najali [jsme] řemeslníky, postavili pěknou, prostornou církev. Chodili k nám na bohoslužby také Češi z Novošulek. Po ukončení stavby, asi v r.1927, se konalo slavnostní posvěcení chrámu.

Když začali fungovat školy, vyučoval jsem náboženství i v Novošulkách, kde jsem učil české děti. Naše děti po ukončení vesnické školy se od r. 1928 učily v ukrajinském gymnáziu ve m. Luck. Bylo to od nás více než 40 kilometrů. Vozili jsme je a potraviny pro ně svými koňmi do školy. Bylo to velmi namáhavé a drahé ubytování, stravování a učení. Proto jsem ochotně dal souhlas faráři z Teremna u Lucka, abychom se vyměnili, on že půjde do Holjatyna a já do Teremna, do své rodné obce. A tak se stalo. 18.3.1932 byl jsem jmenován farářem do Teremna.

Ale ještě několik let předtím, když jsem jezdil do m. Luck, kde v jeho okolí bydlelo mnoho Čechů a byly české vesnice, slyšel jsem, že naše obce každý rok navštěvuje česká katolická mise a propaguje mezi našimi pravoslavnými lidmi katolicismus. Zakládali v obcích spolky katolické mládeže atd. Polské katolické vládě se to líbilo. Ale mně ne. Jak tomu zakročit, proč my pravoslavní neděláme něco takového, aby se utvrdilo pravoslaví u našich lidí? Co dělat, s kým? České farnosti a českých farářů na Volyni máme moc málo. To byl Kvasilov, Česká Huleč aj. V Kvasilově pracoval farář Gervasij Lisickij, Rus, v Hulči o. Zajíc, v Romanově o.V. Zach, v Ulbarově o. Vladimír Kačer.⁴⁵ Někde byl o. Alexandr Vágner, můj spolužák ze semináře, ale nevěděl jsem kde je. Kde hledat pomoc? Ale tehdy jsem to ještě nevěděl. Na Volyň přijížděl [katolický] kněz Stříž z Moravy a měl pomocníka Dufka.⁴⁶ Musím se také obrátit do Čech, najít tam pravoslavnou církev, možná že pomůžou. Psal jsem tedy do Prahy. Nejdříve jsem popadl na evangelíky. Na moje dopisy vždy ihned dali odpověď. Posílali mně hned různé své noviny „Kostnické jiskry“, „Český zápas“ atd.⁴⁷ Tehdy v Čechách bylo velké náboženské hnutí „Pryč od Říma“. Bylo to pro mne moc zajímavé. Ale nebylo to to, co jsme potřebovali. Až jednou jsem v těch novinách našel adresu české pravoslavné církve v Praze. Hned jsem na tu adresu napsal. Můj dopis obdržel vladyka Gorazd a odepsal mi.⁴⁸ Byl rád, že na Volyni je hodně pravoslavných Čechů a kdyby se přesídlili do Čech, značně by posílili pravoslaví v Čechách. My zase na Volyni jsme se těšili, že nejsme sami

pravoslavní jen na Volyni. A tak jsem obdržel několik dopisů od vладыky Gorazda, a zase jsem mu odepisoval a žádal ho, aby to zařídil a posílal nám na Volyň misionáře. Vladyka doporučil to o. Červínovi, který mně o tom napsal, že přijede k nám na Volyň jako misionář.⁴⁹ Napsal o tom také polským úřadům a metropolitu Dionisijovi do Varšavy, aby mu povolili jezdit na Volyň. Když dostal povolení, přijel k nám o prázdninách. Přijel rovnou k nám do Holjatyna. Bylo to r. 1928. [...]. O. Červin jezdil k nám, jednou také se svou manželkou, na každé prázdniny, neb byl profesorem chemie na průmyslových školách, posledně na Smíchově v Praze a dříve v Kutné Hoře. Byl to spolupracovník vладыky Gorazda pro šíření pravoslaví v Čechách. Ukončil bohosloveckou katolickou fakultu a fakultu přírodních věd, byl katolickým knězem. Potom přestoupil na pravoslaví, oženil se a stal se profesorem chemie. Dr. Ing. Václav Červin byl člověk velice vzdělaný a s širokým rozhledem. Já jsem mu vždycky dával plán, kam má jet na bohoslužbu, do které vesnice. Odvážel jsem ho tam často svým plovkem. Moje starší dcera jela tam vždycky napřed a připravila lidi k naší návštěvě.⁵⁰ Často nás vítali muzikou, celou kapelou, která bývalá skoro v každé české vsi. Lidí bývalo hodně, nejen Čechů, ale i Ukrajinců, kteří přišli se podívat a poslechnout hosta z Čech. O. Červin konal bohoslužby někdy v chrámě, někdy i na zahradě, kázal, přednášel o Československu, a já jsem řídil zpěv při bohoslužbách. Potom bývaly slavnostní hostiny a na nich proslovy. Tehdy to sklízelo velký úspěch. Lidé byli rádi a my také. Pamatuji si, že to trvalo tak devět let do roku 1938, kdy Němci okupovali Československo.

Když jsem působil na faře v Teremně, jezdíval jsem do m. Luck dvakrát v týdnu přednášet pravoslavné náboženství na české matiční škole. [Trvalo to] od školního r. 1933/34 do 1. září 1939, kdy s příchodem k nám sovětské vlády přestalo se vyučovat náboženství ve školách. Škola se brzo rozšířila na sedmitřídku, měla vlastní budovu na pozemku, který ji daroval majitel pivovaru v Lucku Václav Zeman.⁵¹ Pravoslavných dětí ve škole bývalo až 80%. Učili se tam děti z nedalekých a vzdálených vesnic. Počet dětí dosahoval 200. Při škole byla kancelář české matice školské. Byl jsem také členem matice. Předsedou byl Vladimír Mesner z Kněhyninek, bývalý důstojník ruské armády, neúnavný a obětavý pracovník, také pravoslavný.⁵² Ten mi pomáhal sestavovat program zájezdů o. Červína, neb znal českou Volyň dobře. A tak jsem s o. Červínem byl na bohoslužbě a přednáškách v Lucku, Rovně, Zdobunově, Dubně, Mirohošči, ale ve vzdálených obcích jsem nebyl, jako v České Hulči, v Ulbarově atd.⁵³ Byli jsme také v Kvasilově, a v jiných mnohých českých vesnicích. Bylo to hezké a prospěšné. Metropolita Varšavský Dionisij vyznamenal o. Červína náprsním Zlatým křížem a mně dal právo nosit kamilavku.⁵⁴ Bylo to v r. 1929.

Když jsme byli na návštěvě ve m. Rovně navštívili jsme také českého učitele Kašpara. Byl to syn faráře Kašpara, který se přistěhoval z Čech r. 1869.⁵⁵ Syn byl také pravoslavný. Po návratu do Československa bydlel v Hořesedlích a byl dirigentem pěveckého spolku církevního sboru o. Zajíce na Rakovnicku. Znali jsme se dobře. O svých návštěvách na Volyni o. Červín pokaždé psal v církevním měsíčníku „Za pravdou“, který jsme dostávali také na Volyni.⁵⁶ Také nám posílali z Čech biblické dějiny pro žáky.

Měli jsme tedy na Volyni pravoslavnou misi českou: já, o. Vl. Zach a o. A. Zajíc.⁵⁷ Mnoho nám pomáhal předseda matice Vl. Mesner. Pamatuji, že jsme se scházeli v Kvasilově na bohoslužbách na den sv. apoštolů Petra a Pavla, kdy se tam konala pouť. Farářem tam byl v tu dobu o. G. Lisickij, vchovanec semináře v Žitomiru. Pamatuji ho ze semináře, prodával svíce v církvi a sbíral dary při bohoslužbách. Chrám v Kvasilově byl vystavěn r. 1895. Byl krásně rozmalován a na stěnách tam visely krásné obrazy.

Všechno to byla práce českého malíře Jana Stránského, vychovance malířské školy v Kyjevě.⁵⁸ Znali jsme se osobně. Byl to moc upřímný a inteligentní člověk. Párkrát jsme měli tam na pouti společnou českou bohoslužbu: o. Gervasij, já, o. Zach a o. Zajíc. Na ty bohoslužby vždy přicházel Jan Stránský a sokolové z Kvasilova pod vedením českého konzula Svárovského.⁵⁹ O. Gervasij byl farářem v Kvasilově od roku 1920. Před ním farářem tam byl o. Theodor Hajda, Čech z Horyngrodu, dobrý pastýř a vychovatel mládeže.⁶⁰ O. Gervasij také z Kvasilova jezdil do Varšavy, kde studoval pravoslavnou teologii. Později za německé okupace na Volyni asi v r. 1942 o. Gervasij byl vysvěcen na českého biskupa. Vysvětil ho metropolita Lucký Polikarp, Ukrajinec, aby Češi měli také svého biskupa, jak mi o tom říkal.⁶¹ Ale nemělo to úspěchu, neb o. Gervasij špatně hovořil česky, pravda, neměl manželku, jako každý pravoslavný farář. Byla od něho pryč, ale míval u sebe mladou paní, byl to kariérista, člověk neodpovědný svému povolání a jeho svěcení nemělo nic zavazujícího pro Čechy, třeba, že mu dali české jméno Václav. V r. 1944 biskup Václav utekl s Němci do Německa, kde brzo na to zemřel.⁶² Po něm v Kvasilově byl farářem o. Alexandr Vagner, můj spolužák ze semináře, dobrý pastýř i dobrý Čech. Zůstal na Volyni, kde i zemřel v Kvasilově. Jeho bratr Nikolaj Vagner byl dirigentem církevního sboru v Žatci, ihned na začátku, když jsme se vrátili do Čech. Ale také brzo zemřel na souchotiny v Žatci.

Ale vraťme se zpět. Když jsem byl jmenován církevní vládou farářem do Teremna a přestěhoval se, polské úřady nechtěli dát na to svůj souhlas. Šlo jim o to, že pracuji v české pravoslavné misi. Měl jsem být přemístěn do České Hulče na místo o. Zajíce. Již o. Zajíc přijel k nám do Teremna prohlédnout si faru, ale lidé mne nechtěli pustit z Teremna, kde jsem se narodil, vyrostl a každý mne znal. Představení obce se obrátili na ukrajinského poslance do sejmu ve m. Luck, a ten to vyjednal s úřady, že mne nechali v Teremně, abych jen nenaváděl Čechy proti katolicizmu. A tak jsme zůstali v Teremně, kde mne čekalo mnoho práce, a kde jsme tak mnoho prožívali. Mnoho bylo zanedbáno. Od První světové války byla církev hodně poškozena, plechová střecha byla samá díra od střepin. Když pršelo, hodně teklo do cirkve a po stěnách. Církev byla ze dřeva, a to zahrňovalo. Hřbitov byl zarostlý, neohrazený. Byly tam ještě zákopy od války. Vše třeba bylo dát do pořádku, všechno opravit, koupit nové zvony, neb žádné nebyly, byly odvezeny v čas války a nikdo neví kam. Sedm let to trvalo, nežli vše se trochu opravilo. Starý děravý plech ze střechy cirkve byl sejmut a dán nový zinkový. 172 pudů plechu šlo na střechu.⁶³ Dostali jsme malíře, který nám krásně pomaloval církev a namaloval 52 nových ikon i po stěnách, nadepsal jméno dárce, pomaloval církev i zevně. Koupili jsme tři větší zvony. Církev stála na kopečku uprostřed vsi pěkně oplocená jako kvítí. Hřbitov byl ohrazen, zákopy zasypány, pročištěny a potom i nový hřbitov založen. Lidé viděli mé starání, ochotně pomáhali, dávali na vše peníze. Pracoval jsem tam také v kooperativu, vedl účetnictví. Při tom všem jsem konal bohoslužby v Teremně a v Podhajcech u m. Luck, vyučoval jsem náboženství ve školách i v Lucku, v mateřské škole.⁶⁴

V Teremně a v okolí bylo málo pravoslavných Čechů, nejvíce bylo katolíků, [kteří] do cirkve chodili [zřídka] [...], ale ke mně přišli, když nutně potřebovali, abych jim vykonal pohřeb, tak jsem to učinil. Pohřeb jsem vykonal po česku, zpívali také čeští zpěváci, neb jsme měli svůj český spolek. Nejhlavnější zpěvačkou byla naše dcera Anna.

Ale změnila se politická situace. 15. března 1938 Německo okupovalo Československo. Měl jsem tehdy dobrý radiový aparát firmy „Telefunken“. Vše bylo dobře slyšet, co se dělo ve světě. Chodilo k nám kolikrát mnoho lidí poslouchat rádio. Při okupaci Slezska jsem jasně slyšel, jak polský generál Bortnowski políbil se s maďarským

generálem, až mne píchlo u srdce.⁶⁵ 1. září 1939 napadli Němci Polsko. Za krátko polská armáda byla rozprášena a její velení uteklo až do Lucka a do Teremna. Maršál Rydz-Smigly se umístil ve škole, zděné budově, a jeho štáb i s pokladnou umístili u nás.⁶⁶ Tehdy jsme měli v domě dvě volné světnice a tam se umístili i s velikým kufrem plným stříbrných polských peněz, že staří muži měli co nést. Ukazovali nám to. Jednoho dne vyšli všichni členové polského štábu ven do zahrady, sami majorové. Povstali do kola a o něčem se radili. Mezi nimi byl jeden major z Krakova, spolupracovník Józefa Piłsudského, učený profesor, znalý evropských jazyků.⁶⁷ Podešel jsem k ním a pravím: „No, bratři Poláci, kde máte své bratry Maďary, s kterými jste se líbali na Záoľší?“⁶⁸ Bylo jich asi deset, ale žádný nepromluvil. Jen major z Krakova řekl: „Tak vzali [jsme] Záoľší a teď máme slze“. Poznali také, že se měli společně s Československem bránit proti Němcům, a nepomáhat jim. Za pár dní odjeli do Rumunska. Naše dcera Helena, která vstoupila do České armády a potom [se dostala] až do Palestiny, setkala se s nimi v Jeruzalémě. 17. září 1939 sovětská armáda již byla v Lucku. Zanedlouho organizovala se na Volyni česká armáda. Neměli jsme syna, [proto] poslali jsme do vojska dceru Helenu. Generál Ludvík Svoboda ji poručil rodině Hofmana, malíře z Krakova.⁶⁹ Zpočátku byli v Orankách, potom v Buzuluku a odtud [se dostali] až na Střední východ do Palestiny.⁷⁰ Pět let jsme dceru neviděli, až zas v r. 1944, kdy přijela k nám již se svým manželem št. kapitánem Ludvíkem Englem, velitelem 3. praporu, který potom dne 29. ledna 1945 padl v boji u Vážce na Slovensku.⁷¹ Když přišel čas, agitoval jsem mezi mládeží, aby šla do naší armády bránit svou vlast. Byl jsem v našem okrese blahočinným, dělal jsem sbírky ve prospěch naší armády, na vdovy a siroty, nosil jsem plné tašky sebraných peněz do oblasti v Lucku.

Když začala druhá světová válka 22. června 1941, bylo to v neděli, a ve středu Němci již byli u nás a pár dnů předtím dobyli m. Luck. U nás v domě se ubytoval jeden německý major s dvěma důstojníky. Chlubili se, že Hitler zavládne celým světem. Vzpomněl jsem si, že Napoleon také táhl na Rusko, a potom sotva utekl z Ruska, a to zajisté čeká také Hitlera, a ne že zavládne Ruskem, na tož celým světem. Dosti za německé okupace jsme poznali jejích hrůzovládu. Čtyřikrát jsem měl na mále, že mne nezabili za nic pro nic. Každý den jsme viděli jen požáry, dým, každý den pálili některou vesnici. 13. července 1943 vypálili Český Malin a zavraždili 374 Čechů, živé je spálili.⁷² Tam zahynul také můj švagr R. Stehlík a dvě jeho dcery. On shořel v církvi a dcery ve stodole. Jedna již byla nevěstou, měla před svatbou. Byli jsme rádi, že se vrátila zase sovětská armáda a s ní naše česká armáda pod velením gen. L. Svobody.⁷³ Bylo to 2. února 1944. Nastala mobilizace mládeže do [české] armády, všichni mladí šli se hlásit do okresu. Šel jsem také do armády. Sovětský vojenkomát mne přijal do vojska, ale gen. L. Svoboda mne vrátil domů, že to není možné.⁷⁴ Tehdy jsem usilovně dělal sbírky peněz na armádu. Lidi dávali i dobytek, koně, krávy na maso a jiné potraviny pro vojsko. Byl jsem také pověřen českým vojenským štábem v Rovně vyjednávat s velením polské armády, která byla tehdy také na Volyni a stála v lese u m. Olyky, o propuštění českých branců z polského vojska do české armády.⁷⁵ Věc jsem provedl úspěšně. Gen. Kasperowicz propustil všechny naše hochy do naší armády.⁷⁶ Sovětské úřady viděly, co dělám, zavolaly mě do oblasti a udělily [...] medaili „Za doblestnyj trud v Velikoj Otečestvennoj vojně 1941-1945 gg.“. Bylo to 22. října 1946. Měl jsem tehdy již také vyznamenání od naší duchovní vlády: v r. 1935 jsem obdržel náprsní Zlatý kříž od metropolitou Dionisije, 16. dubna 1944 byl jsem vysvěcen na protojereje metropolitou Luckým Nikolajem a v r. 1945 patriarcha moskevský Alěksij mě udělil čestné vyznamenání „palici“.⁷⁷

Když Němci přišli na Volyň, nařídili, abychom všude sundali církevní zvony a odevzdali je německé vládě. Nevěděl jsem si rady, co mám dělat. Odevzdat církevní zvony, které jsme draho koupili za naší bytnost v Teremně, udělají z nich zbraně, budou střílet z nich do našich dětí, které jdou po boku sovětské armády osvobozovat nás od německé okupace? To neudělám. Obrátil jsem se na předsedu české obce v Teremně Karla Rychtera a spolu jsme se dohodli na tom, že zvony Němcům nedáme. Češi měli ve své obci také zvon, na nějž zvonili třikrát denně podle katolického zvyku. A tak jsme dali nařízení církevníkům a lidem zvony sundat, zakopat do země a na jejich místo pověsit kolejnice a zvonit na nich. A když se německý náčelník bude ptát, kde jsou zvony, předseda obce mu odpoví, že tam žádné nejsou, že od první světové války se zvoní kolejnicemi. Tak se i stalo. Když v okrese se ptali Karla Rychtera, proč v Teremně neodevzdali zvony, odpověděl, jak bylo smlouveno a na tom sešlo. Naše čtyři církevní zvony byly zakopány do Paschy r. 1944. Když zase byla již u nás sovětská vláda, zavolali do okresu chrámového starostu J. Božka a předseda okresu Martyňuk mu řekl, že může vykopat své zvony a zvonit, neb se blíží svátek Paschy, že oni vědí, kde jsou zvony a proč byly skryty.⁷⁸ A tak zvony byly odkopány, zavěšeny a zvonilo se celé tři dny na Paschu tak radostně, jako nikdy před tím.

Za německé okupace okres[ní úřad] byl v Poddubicích a za sovětské vlády [...] u nás v Teremně, blízko církve.⁷⁹ Sovětské vojsko přišlo k nám 2. února 1944. Protrhli frontu a táhli Němcům naproti po silnici, neb Němci se svou technikou ustupovali jen po silnici, aby se neutopili a neuvízli na vesnických cestách. Na tři kilometry vyložili Němců u nás na silnici, když je stiskli zepředu i zezadu. 6. února byl dobyt Luck. Potom stála fronta u nás plných šest měsíců u řeky Styru. Za řekou byli Němci a u nás sovětské vojsko. Konala se mobilizace. Čeští hoši a holky, [...] muži a ženy, šli do české armády, která se u nás doplňovala pod velením gen. L. Svobody.

Tehdy jsme se těšili, že uvidíme zase svou dceru Helenu, která odešla do armády ještě r. 1939. Již pět let jsme ji neviděli. Gen. L. Svoboda mi předal dopis našeho zetě L. Engela, št. kapitána, a abych přišel k němu do štábu, že mi poví více o dceři. Byl jsem tehdy ve štábu v Kivercech a při rozhovoru jsem prosil gen. Svobodu, aby to nějak zařídil a poslal k nám aspoň našeho zetě, kterého jsme ještě neviděli.⁸⁰ Ten zůstal v Buzuluku cvičit parašutisty na pomoc slovenskému [národnímu] povstání. Gen. Svoboda mi slíbil, že jak jenom zeť přijede, že ho pošle k nám. A tak slib dodržel. Brzo nato náš zeť, manžel naší dcery, poprvé přijel k nám a velice se nám líbil. Za několik měsíců přijel zas, ale již s Lenou.⁸¹ To bylo radosti a vyprávění, kde byla a co přežila. Bohužel, to jsme našeho zetě viděli po druhé a naposled, neb potom zahynul v boji u Vážce na Slovensku dne 29.1.1945. V měsíci mají se jim narodil synáček, také Ludvík. Tatínek neviděl syna a syn neviděl a nepoznal otce. Ale syn vyrostl a je moudrým, jako jeho otec. Je dnes inženýrem – stavitelem mostů.

2. srpna 1944 sovětská armáda rušila od nás zase kupředu směrem na Berlin. Sledovali jsme, co se děje na frontě, jak vítězně pokračuje sovětská armáda, jak překročili hranice Československa, jak osvobozují naši vlast. Těšili jsme se, že brzo pojedeme do naší staré vlasti, odkud vyjeli naše rodiče do ciziny hledat kousek chleba. A to všechno se splnilo. Válka byla ukončena slavným vítězstvím sovětské a naší armády. Přijela komise z Čech, všechno sepsali, dali nám vlaky, abychom mohli jet do Čech. 2. února 1947 vyjeli jsme prvním vlakem z Lucka.

Vysvětlivky:

- ¹ Staré Teremno (od r. 1936 Teremne), nyní součást oblastního města Luck (ukr. Luc'k) ; USSR (Ukrajinská sovětská socialistická republika), od r. 1991 nezávislý stát Ukrajina.
- ² Central'nyj Deržavnyj Istoryčnyj Archiv Ukrajiny. – Fond 442. – Opys 186. – Sprava 366. – Arkuš 1-10 ; Barmak M.: Čes'ka agrarna kolonizacija na Volyni. - In: Týž: Nimec'ke, čes'ke ta jevrejs'ke naselenňa Volyňs'koji guberniji (1796-1914 rr.). - Ternopil's'kyj deržavnyj pedagogičnyj universytet imeni Volodymyra Hnaťuka. - http://tspu.edu.ua/Kurs_lekcij/Monogr/Rozdil2.htm
- ³ Volosť, nejnižší správní jednotka v Ruském císařství a SSSR před rozdělením na okresy v r. 1923.
- ⁴ Morg, stará polská jednotka plošného obsahu, platila také na Volyni [1 morg = 0, 7123 ha].
- ⁵ Duchovní učiliště - 4.roční bohoslovecká škola nejnižšího stupně pro děti pravoslavného duchovenstva ; Městečko Maciov (ukr. Macejiv, pol. Maciów) je známo z r. 1537 jako Lukiv (v l. 1577-1946 Macejiv), nyní ve Volyňské oblasti. Název Macejiv zůstal jen jako název pro železniční stanici ; Město Kovel (ukr. Kovel'), nyní ve Volyňské oblasti, je známo z r. 1310.
- ⁶ 1desetina = 1, 0954 ha.
- ⁷ Žitomir (ukr. Žytomyr), nyní oblastní město Ukrajiny, bylo založeno r. 885.
- ⁸ Zde církev jako chrám. Na Ukrajině a v Rusku se používá stejný název „církev“ (ukr. cerkva, rus. cerkov') pro náboženskou organizaci, chrám nebo místnost pro bohoslužby ; Sobor je název pro katedrální chrám (katedrálu) pravoslavné církve, zde Preobraženský sobor (1874) ; Zde římskokatolický katedrální kostel sv. Sofije (Žofie, 1746).
- ⁹ Zde církev jako místnost pro bohoslužby.
- ¹⁰ Zde český pivovar Macháček & Jansa založený r. 1878.
- ¹¹ Obec Krošňa (zal. 1879) známá jako Česká Krošňa, nyní součást města Žytomyra ; Obec Okolek (ukr. Okilok ; zal. 1880), nyní v Čerňachivském okrese Žytomyrské oblasti, asi 16 km západně okresního města Čerňachiv.
- ¹² Protoierej (=protopresbyter) Manuel Němeček (*, †1918), rodák z Libratic v Čechách, působil jako misionář a duchovní Žytomyrské pravoslavné katedrály a České Družiny. Autor vzpomínek, českých pravoslavných kalendářů a článků. Kázal 28. září 1914 na Sofijivském náměstí v Kyjevě, kdy Česká Družina skládala přísahu.
- ¹³ Pravděpodobně se jedná o knihu Camilla Flammariona Popularnaja astronomija (Populární astronomie), druhé ruské vydání, které vyšlo r. 1913.
- ¹⁴ Manželkou Antonína Pařízka se stala Marie Cimbálová narozená 22.7.1891 v Kacanovech u Turnova.
- ¹⁵ Biskup Vladimír-Volyňský Fadděj (*1872, †1937) byl v r. 1922 z rozhodnutí VČK odvolán z Volyně a působil v Rusku, kde byl posléze represovaný ; Městečko Ivnice (ukr. Ivnycja), nyní obec Andrušivského okresu Žytomyrské oblasti. Zde i dále jde řeč o církvi jako chrámu.
- ¹⁶ Versta, stará ruská jednotka délky [1 versta = 1069 m].
- ¹⁷ Zde římskokatolický kostel sv. Jana Křtitele.
- ¹⁸ Církevní škola, zde farní škola, která byla školou nejnižšího stupně v Ruském císařství.
- ¹⁹ Řeka se jmenuje Ivjanka a je pravým přítokem řeky Ryvec', která je přítokem řeky Teteriv v Žytomyrské oblasti.
- ²⁰ Státek známého sběratele, bibliofila a mecenáše barona Ivana Maksymovyče de Šoduara (*1859, †1919) z druhé pol. XIX.- poč. XX. st. a zahrada z druhé pol. XVIII. st., nyní jsou na seznamu historických památek Ukrajiny. Rodina de Šoduarů (Chaudoirů) pochází z Francie a přistěhovala se na Volyň r. 1804. Nejznámější představitelé rodiny : Stanislav Ivanovyč de Š. (*1790, †1858), archeolog, numizmat, sběratel, zakladatel muzea v Ivnici, člen korespondent Ruské akademie věd od 23.12.1836 a laureát Demidovské ceny (1838). Maximilien de Š. (*1818, †1881), známý entomolog, autor četných monografií. Viz : Šoduar Stanislav Ivanovič. - In: Slovarik : Biografičeskij slovar'.

-
- <http://www.slovarik.ru/slovari/beo/?slovo=14304> ; Šoduar (Baron Maximilien de Chaudoir). – In: Slovarik : Biografičeskij slovar'. - <http://www.slovarik.ru/slovari/beo/?slovo=14303> ; Chaudoir. – In: Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana. – Tom 11. - Warszawa, 1893. - S.478 ; Je.A. Bileňkyj, *Rodynnyj archiv Šoduariv u zibrannjach Institutu rukopysu Nacional'noji biblioteki Ukrajiny im. V.I. Vernads'koho*. – In: Archivy Ukrajiny, č.4-6 (2000). - <http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/2000-4-6-03.php>
- ²¹ Tereščenko Michail Ivanovič. – In: Chronos : Biografičeskij ukazatel'. - <http://www.hrono.ru/biograf/tereshenko.html> ; Andruševka (ukr. Andrušivka), nyní okresní město Žytomyrské oblasti, kde bydlel M.I. Tereščenko (*1886, †1956), ministr financí a zahraničí ruské Prozatímní vlády (2.března-říjen 1917) ; Stanice Brovky, nyní v Andrušivském okrese, leží na hlavní železniční trati L'viv-Žmerynka-Kozjatyn-Fastiv-Kyjiv a je vzdálena od Kyjeva asi 120 km.
- ²² Irmos, název pro bohoslužebnou píseň, která spojuje písně svatého Písma a stručnou píseň (tropar'), věnovanou svátku nebo svatému ; Pascha je název Velikonoc, který používá Ruská pravoslavná církev.
- ²³ Zde se jedna o nemocnici Červeného Kříže, jedním z organizátorů které byl M.I. Tereščenko.
- ²⁴ Česká Družina, jednotka ruské armády zformovaná v srpnu 1914 z Čechů žijících v Rusku ; P.J. Kuthan, *Česká družina (1914-1916)*, Hradec Králové 2002, 80 s. - http://www.valka.cz/newdesign/v800/show_html_all.html
- ²⁵ Ekonomie, název pro vedení panského statku.
- ²⁶ Holjatyn, nyní Kumovyšče, obec v Horochivském okrese Volyňské oblasti ; Újezd, také okres, okrsek, nejnižší územně správní jednotka v Ruském císařství a SSSR před rozdělením na okresy v r. 1923 ; Dubno, nyní okresní město v Rivnenské oblasti.
- ²⁷ České Novošulky, známé v krajanské literatuře jako České Novosilky, nyní Novosilky, obec v Horochivském okrese Volyňské oblasti ; J. Hofman, J. Klicpera, V. Pelcová, *Historická mapa českého osídlení na Volyni*, Praha 1995.
- ²⁸ Novostav, nyní obec v Horochivském okrese Volyňské oblasti.
- ²⁹ V rodině A. Pařízka se narodily tři dcery: Anna (*13.8.1913 v Ivnici), provdaná Kutnarová, Evženie, nebo Žeňa, (*1916 v Ivnici) a Helena (*17.4.1919 v Holjatyně, †2006 v Žatci).
- ³⁰ A. Czubiński, *Rusko-polská válka v letech 1918-1921 : První sovětský útok na Evropu*, Brno 1996 ; Tomáš Zahradníček, *Jak vyhrát cizí válku : Češi, Poláci a Ukrajinci 1914-1918*, Praha 2000 ; Slovo „ojczyzna“ je polské a znamená otčina, vlast.
- ³¹ Ve skutečnosti polský generál Józef Haller (*1866, †1960) zformoval armádu ve Francii. Armáda se zúčastnila ukrajinsko-polské 1918-19 a sovětsko-polské války 1920.
- ³² Vilno, nyní Vilnius, hlavní město Litvy.
- ³³ Semjon Bud'onnij (*1883, †1973) byl od 19.11.1919 velitelem 1. jezdecké armády Rudé armády. Maršálem Sovětského svazu se stal v r. 1935.
- ³⁴ Obec Smoljava a město Berestečko, nyní v Horochivském okrese Volyňské oblasti.
- ³⁵ Archimandrit (=opat) Počajevské Lavry Vitalij (*1873, †1960) nejen že v r. 1908 vyjádřil myšlenku o výstavbě v Berestečku památníku padlým kozákům, ale stal se horlivým organizátorem této stavby. Viz také : Archiepiskop Vitalij (Maksimenko Vasilij Ivanovič) (1873-1960). – In: Religioznyje dejateli i pisateli russkogo zarubežja. - http://zarubezhje.narod.ru/av/v_013.htm
- ³⁶ První slavnostní vzpomínka na padlé kozáky se konala 29.8.1908 ; Památník byl vystaven vedle obce Pljaševa, nyní v Radyvylivském okrese Rivnenské oblasti, kde do 1947 také žili Češi.
- ³⁷ Chram byl vystaven v l. 1910-1914, zasvěcen sv. Jiřímu (odsud ukr. název Georgijivs'kyj sobor) a je hlavním chrámem Svato-Georgijivského pravoslavného kláštera. Viz také : Svjato-Georgijivs'kyj čolovičyj monastyr na Kozac'kych mohylach. - http://www.ukr-orthodox.rv.ua/?div=monastiry/&page=sv_georgiy_index.html

-
- ³⁸ Plac, polský název pro místo nebo náměstí, zde ve smyslu pozemek.
- ³⁹ Zde Ladomirové, okres Snina, Prešovský kraj, Slovensko.
- ⁴⁰ Termín „blahočinný“ odpovídá termínu „děkan“.
- ⁴¹ Chrám, známý jako Mychajlivský, byl vystaven z dřeva r. 1650 v sousední obci Ostrov, nyní Ostriv v Radyvylivském okrese Rivnenské oblasti, asi 2-3 km jihovýchodně od obce Pljaševa. Přenos byl uskutečněn r. 1912 ; Moleben, termín pro bohoslužby s modlitbou k Bohu, Panně Marií nebo svatým z důvodů společenských nebo soukromých záležitostí v pravoslavné církvi ; Podle pověsti tehdy kázal metropolita Korynfský Ioasaf ; Zinovij Bohdan Chmel'nyč'kyj (*1595, †1657), ukrajinský hejtman, státník, vojevůdce a diplomat ; P.A. Ryčkov, *Dorohami južnoj Rovenščiny*, Moskva 1989, s.159.
- ⁴² Felčař, *lid.*, správně feľdšer, název pro zdravotníka z vymezeným léčebním oprávněním v Ruském císařství a SSSR (přibližně s postavením mezi lékařem a zdravotní sestrou).
- ⁴³ Zde se jedná o RSFSR, neboť SSSR vznikl v r. 1922.
- ⁴⁴ Zde se pravděpodobně jedná o obec Halyčany (nyní Horochivský okres Volyňské oblasti), která je vzdálena asi 15 km západně od Holjatyna.
- ⁴⁵ Protojerej Antonín Zajíc (*1878, †1963), rodák z České Hulče (ukr. Hul'ča) na Volyni. Působil jako učitel na farních školách a farář v českých obcích Český Malín, Novosilky a Česká Huleč a za první světové války sloužil jako duchovní v ruské armádě. V r. 1942 přestoupil se sborem do Ukrajinské autokefální pravoslavné církve. V l. 1945-47 byl uvězněn. Po návratu do ČSR v r. 1947 pracoval učitelem a farářem ; Osobní údaje dalších duchovních, zmiňovaných v textu, jako Josef Zumr, Vladimír Zach, Alexandr Vagner a Teodor Hajda se zatím zjistit nepodařilo.
- ⁴⁶ Zde katolický kněz Josef Stříž ze Staré Běle u Ostravy, který celkem šestkrát navštívil Volyň (1923, 1925, 1926, 1927, 1929, 1932).
- ⁴⁷ Týdeník „Kostnické jiskry“ vydává od r. 1910 občanské sdružení Kostnická jednota a sdružené evangelické církve a týdeník „Český zápas“ od r. 1920 Československá církev husitská. Toto může svědčit, že farář Pařízek psal také na adresu Československé církve husitské.
- ⁴⁸ Gorazd (*1879, †1942), vl. jm. Matěj Pavlík, český a moravský pravoslavný biskup, popraven za heydrichiády 4. září 1942 v Praze-Kobylisich. 5. září 1987 kanonizován za účasti všech archijerejů (biskupů) české církve, představitelů moskevského, cařihradského a srbského patriarchátu v katedrále sv. Gorazda v Olomouci.
- ⁴⁹ Alois Václav Červín (*1890, †1953), původně katolický kněz, který přestoupil na pravoslaví, vystudoval teologii a chemii na Karlovo univerzitě v Praze a působil jako profesor chemie na průmyslových školách.
- ⁵⁰ Zde se jedná o dceři Anně.
- ⁵¹ *Památník založení a desetileté činnosti České Matice školské v republice Polské*, Luck 1933, 67 s. ; Majitel pivovaru v Lucku Václav Zeman (*1864, †1938), rodák z Městce Králové v Čechách a bratranec spisovatele Antala Staška (*1843, †1931), byl pokladníkem České Matice Školské na Volyni (zal. 1923) a mecenášem.
- ⁵² Třetí a poslední předseda České Matice Školské na Volyni v l. 1927-1939 Vladimír Mesner (*1890, †1969), rodák z české obce Kněhyninky (zal. 1870 ; nyní obec Žydyčyn Luckého okresu Volyňské oblasti), zúčastnil se první světové války jako důstojník ruské armády a druhé světové války jako důstojník 1. československého armádního sboru v SSSR. Byl horlivým zastáncem návratu volyňských Čechů do staré vlasti. Po návratu do ČSR první předseda Svazu Čechů z Volyň (1946-48).
- ⁵³ Rovno (ukr. Rivne ; je známo z r. 1283), nyní oblastní město Ukrajiny ; Zdolbunov (ukr. Zdolbuniv ; je známo z r. 1629), nyní okresní město Rivnenské oblasti a uzlová železniční stanice ; Obce Mirohošča a Uľbarov (ukr. Uľbariv, nyní Nahirne), obě v Dubenském okrese Rivnenské oblasti. Název Uľbariv zůstal jen jako název pro železniční stanici.

-
- ⁵⁴ Kamilavka je zvláštní fialová pokrývka hlavy válcového tvaru s rozšířením nahoře.
- ⁵⁵ Zde se vzpomíná farář a pedagog František Kašpar (*1847, †1916), rodák z Borohradku u Hradce Králové, zakladatel třetího českého náboženského sboru v České Hulči na Volyni (1872), a jeho syn Václav Kašpar.
- ⁵⁶ A.V. Červín publikoval články také v periodických vydáních Krajan (1933, 1935), Čin (1934), Hlas Volyně (1934) a Věrná stráž (1949).
- ⁵⁷ Mise byla zřízena 28.ledna 1929. Viz J. Vaculík, *Dějiny volyňských Čechů II*, Praha 1998, s.49.
- ⁵⁸ Malíř Jan Stránský (*?, †?), rodák z české obce Kvasilov na Volyni (nyní obec Kvasyliv Rivnenské oblasti), absolvent uměleckého učiliště v Kyjevě (1918).
- ⁵⁹ Honorární konzul Československa v Kvasilově na Volyni Ing. Vladimír Svárovský (*1886, †1939?), rodák z Kvasilova a podnikatel, byl konzulem od 11.9.1930 do 20.10.1939, kdy po příchodu Rudé armády byl perzekuovaný. Jeho osud není znám.
- ⁶⁰ Horyngrod (ukr. Horyňhrad ; zal. 1869), nyní obec v Rivnenském okrese Rivnenské oblasti asi 24 km východně od města Rivne.
- ⁶¹ Pravděpodobně metropolita Ukrajinské autokefální pravoslavné církve Polikarp (Sikorskyj) (*1875, †1953).
- ⁶² Biskup Václav (Lisickij), absolvent bohoslovecké (pravoslavné) fakulty Varšavské university (1929), po válce působil v USA, kde zemřel ve m. Pittsburg 14.12.1952 ; Jepiskop Vjačeslav (Lisickij). – In: Religioznyje dejateli i pisateli ruskogo zarubežja. - http://zarubezhje.narod.ru/av/v_078.htm ; Vypuskniki Bogoslovskogo (pravoslavnogo) fakulteta Varšavskogo universiteta 1928, 1929 gg. - <http://www.petergen.com/bovkaloduhov/warszawa.html>
- ⁶³ Pud, stará ruská jednotka hmotnosti [1 pud = 16 kg].
- ⁶⁴ Podhajci (ukr. Pidhajci), nyní obec v Luckém okrese Volyňské oblasti asi 6 km jiho-východně od Lucka.
- ⁶⁵ Władysław Bortnowski (*1888, †1966), generál poručík, v l. 1938–39 velel operační skupině polské armády, která obsadila Záoľší.
- ⁶⁶ Edward Rydz-Śmigły (*1886, †1941), rodák z m. Berežan v Ternopolské oblasti na Ukrajině, marszałek Polska a velitel polské armády na začátku druhé světové války (září 1939).
- ⁶⁷ Józef Piłsudski (*1867, †1935), polský politik a státník, první marszałek Polska, vůdčí osobnost boje za nezávislost Polska.
- ⁶⁸ Záoľší (Zaoľží) nebo Slezsko zaoľšanské, název území, které leží na levém břehu řeky Olše v Slezsku a které r. 1938 obsadilo Polsko.
- ⁶⁹ Polsko-český malíř Vlastimil Hofman (*1881, †1970), rodák z Prahy a obyvatel Krakova, byl zakladatelem Polsko-československého komitétu v Krakově (1938) a příslušníkem československého legionu pod velením Ludvíka Svobody (11.7.1939-12.6.1940). V l. 1939-40 spolu s legionem se nacházel v české obci Kvasilov na Volyni. Dcera Antonína Pařízka Helena se seznámila s malířem a jeho manželkou v internaci v Orankách, odjela s nimi do Cařihradu (Turecko), kde bydlely v jednom pokoji v přiděleném československým konzulem hotelu, později bydlela s nimi také v Palestině. Je známo, že Vlastimil Hofman namaloval její portrét, který zůstal v jednom klášteře ve m. Betáníí u Jeruzaléma (nyní Izrael).
- ⁷⁰ Oranky, obec v Bogorodském okrese Nižegorodské oblasti Ruské federace, kde v Bogorodickém klášteře byla internovaná československá jednotka ; Buzuluk, okresní město v Orenburské oblasti Ruské federace, bylo založeno r. 1746 ruským zeměměřičem I.K. Kirillovem. V r. 1918 v okolí města bojovaly československé legie a působil rudoarmějec Jaroslav Hašek a v l. 1942-1943 se zde formoval 1. československý samostatný polní prapor pod velením pplk. Ludvíka Svobody. Viz vzpomínky generála L. Svobody *Z Buzuluku do Prahy* (Praha 1967) a *Cestami života II.* (Praha 1992).

-
- ⁷¹ Ludvík Engel, podplukovník československé armády in memoriam, se narodil 14.8.1912 v Českých Budějovicích.
- ⁷² Český Malín, nyní obec Malyn v Mlynivském okrese Rivnenské oblasti asi 26 km jihovýchodně od Lucka ; J. Martinovský, V. Širc, *Kronika českého Malína*, B.m. 1983, 128 s. ; Poslední výsledky bádání (Ing. Jiří Hofman) svědčí, že v Českém Malíně zahynulo 373 českých obyvatel.
- ⁷³ Ludvík Svoboda (*1895, †1979), rodák z Hroznatína na Moravě, ruský legionář (1916-20), důstojník a generál československé armády (1922-79) a prezident ČSSR (1968-75). V r. 1939 a 1944 jako podplukovník a generál se nacházel na Volyni.
- ⁷⁴ Vojenkomat je ruská zkratka pro vojenský komisariát.
- ⁷⁵ Olyka, nyní městečko ve Volyňské oblasti asi 45 km východně od Lucka.
- ⁷⁶ Bližší informace o generálu Kasperowiczovi a štábu Vojska Polského (nebo Armíí Krajobé) u Olyky se zatím sehnat nepodařilo.
- ⁷⁷ Dionisij (*1876, †1960), metropolita Varšavský, dřívě biskup Kremenecký (1913-1923) na Ukrajině ; Nikolaj (*1892, †1961), metropolita Lucký a Volyňský, dřívě a potom ve vysokých funkcích v Ruské pravoslavné církvi ; Alěksij (*1877, †1970), doktor teologie (1904), biskup (1913), metropolita Leningradský (1933-45) a Novgorodský (1932-45) a patriarcha Moskevský a vši Rusi (1945-70) ; „Palice“, látková příslušnost oblečení pravoslavného kněze, archijereje (biskupa) a archimandrity (opata) ve tvaru kosočtverce, která se zavěšuje za ostrý konec u pravé nohy.
- ⁷⁸ Chrámový starosta, název pro kurátora pravoslavného sboru.
- ⁷⁹ Poddubci (ukr. Piddubci), nyní obec v Luckém okrese Volyňské oblasti, asi 5 km východně od Lucka.
- ⁸⁰ Kiverci, nyní okresní město Volyňské oblasti asi 12 km severo-východně od Lucka.
- ⁸¹ Lena (Lěna), Jelěna, a Lena (Lěna), Olena, je ruské a ukrajinské znění jména Helena.

Sdružení Čechů z Bohemky a jejich přátel

Praha 2006